

Prioriterade prejudikatfrågor 2023

Prioriterade prejudikatfrågor 2023
Produktion: Åklagarmyndigheten, mars 2023
Bilder: Daniel Holmgren, Thomas Carlgren,
Stockfoto/TT.

Prioriterade prejudikatfrågor

Riksåklagarens uppgift som åklagare i Högsta domstolen syftar till att få fram en enhetlig och tydlig praxis i rättsliga frågor av betydelse för åklagarverksamheten. Till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras har Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt listat ett antal aktuella prejudikatfrågor.

Områden där praxis saknas

Straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet

- Utvidgad kriminalisering

Under 2016 infördes ett nytt underlåtenhetsbrott i 23 kap. 6 § brottsbalken; den som har ett bestämmande inflytande i en sammanslutning och låter bli att förhindra vissa allvarliga brott inom ramen för sammanslutningen kan dömas för det. Utvecklingen av praxis bör alltså bevakas.

Penningtvätt

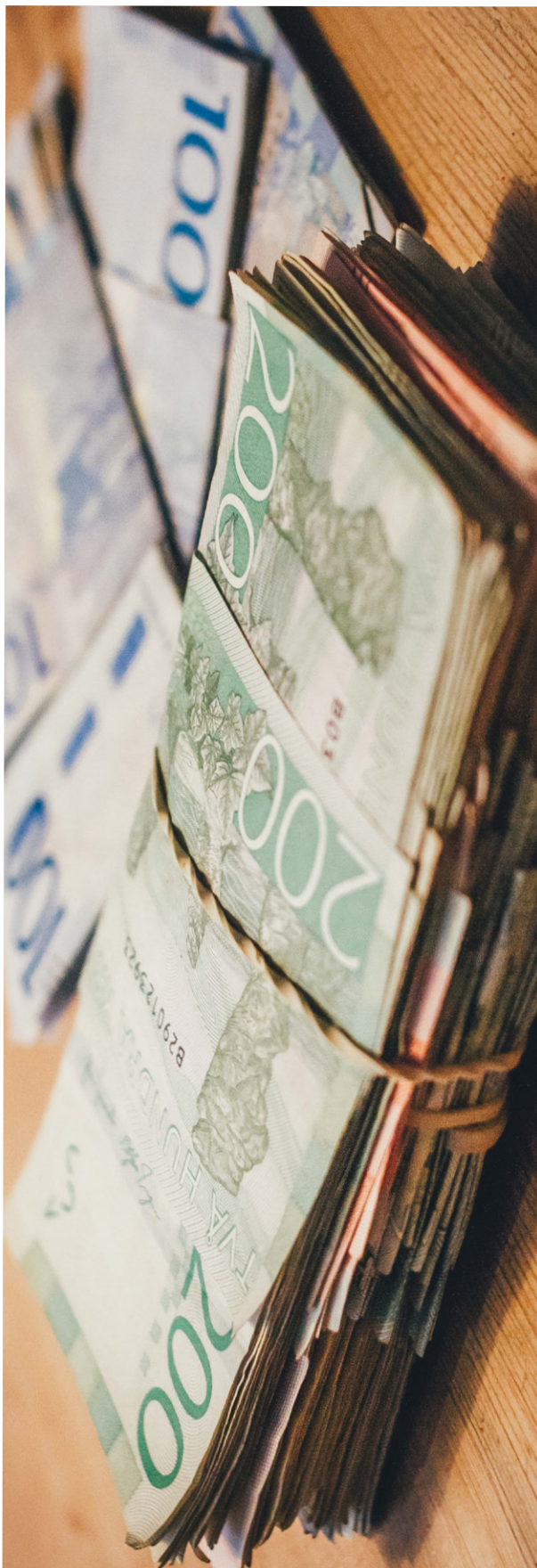
- Beviskravet

Det finns behov av vägledande uttalanden om vad som krävs för att bevisa brott eller brottslig verksamhet.

- Näringspenningtvätt

För straffansvar krävs att omständigheterna är sådana att det skäligen kan antas att åtgärden är vidtagen i penningtvättssyfte. Enligt förarbetsuttalanden är det för bestämmelsens tillämpning inte avgörande om egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Grunden för straffansvaret är i stället att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Som ett exempel på en sådan omständighet nämns sättet på vilket transaktioner genomförs. Vägledande uttalanden behövs om vilken typ av omständigheter som krävs för att kontotransaktioner skäligen ska kunna antas vara vidtagna i penningtvättssyfte.

Ekobrott

• Straffansvaret vid ekobrott i företag

Åtal för bokföringsbrott och skattebrott begångna i företag innefattar ofta ett påstående om att den tilltalade på grund av sin ställning som företrädare haft ett ansvar för företagets bokföringsskyldighet eller redovisningsskyldighet i fråga om skatt och avgift. Straffbestämmelserna om bokföringsbrott och skattebrott är dock utformade på ett sätt som inte förutsätter någon viss ställning för att straffansvar ska bli aktuellt, men i vissa fall kan ställningen ha betydelse för att man ska kunna avgränsa kretsen av personer som kan drabbas av straffansvar. Det behövs vägledande uttalanden från Högsta domstolen om i vilka fall man bör falla tillbaka på ställningen för att göra den avgränsningen.

Vapenbrott

• Frågor om rubricering och straffmätning

Den 1 januari 2018 höjdes straffskalan för grovt vapenbrott från fängelse ett–fyra år till fängelse två–fem år. Vidare höjdes minimistraffet för synnerligen grovt vapenbrott från fängelse tre år till fängelse fyra år. Vägledande uttalanden behövs om gränsdragningen mellan det grova och det synnerligen grova brottet och när det gäller straffmätning.

I december 2020 genomfördes lagändringar som syftade till att fler gärningar skulle bedömas som grovt vapenbrott. I ”De insmugglade tårgaspistolerna” NJA 2021 s. 759 fann Högsta domstolen att införsel av tre tårgasvapen har ansetts kunna utgöra en gärning av särskilt farlig art. Att smugglingen avser tårgasvapen utesluter enligt Högsta domstolen inte att brottet anses som grovt på grund av att gärningen har varit av särskilt farlig art. I domen konstaterades att sådana vapen är lätta att modifiera för att kunna användas med skarpa patroner och att detta är vanligt förekommande i kriminella grupperingar. Då det funnits en uppenbar risk att vapnen skulle överlåtas till eller användas av kriminella grupperingar bedömdes gärningen som grov vapen-smuggling. Det finns dock fortfarande behov av att bevaka praxis vad gäller start- och tårgasvapen som är vapentyper som regelbundet byggs om till skarpa vapen. Hur många start- och tårgasvapen behövs för att det ska bli grovt vapenbrott eller grov vapen-

smuggling? Det finns även behov av att bevaka praxis när det gäller rubricering av vapenbrott i de fall då någon vital men lättmonterad detalj, t.ex. ett tändstift/slagstift, saknas på ett vapen men vapnet enkelt kan återställas i brukbart skick. Det kan behövas vägledande uttalanden i frågan om sådana vapenbrott med hänsyn till övriga försvärande omständigheter bör rubriceras som grovt brott trots att vapnen är (tillfälligt) obrukbara.

Grovt våld mot tjänsteman

• Rekvisitet våld av allvarligt slag

En av kvalifikationsgrunderna som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet våld mot tjänsteman är att bedöma som grovt är om gärningen har innefattat våld av allvarligt slag. Enligt förarbetsuttalanden (prop. 2015/16:113 s. 92 och 83) bör det, på motsvarande sätt som när det gäller olaga tvång, för att våldet ska anses ha varit av allvarligt slag krävas att det är fråga om misshandelsbrott med ett straffvärde om fängelse kring sex månader eller mer. Minimistrafte för grovt våld mot tjänsteman och grovt olaga tvång var då fängelse i sex månader. Från och med den 1 januari 2020 är minimistrafte fängelse i ett år. I "Upprepade övergrepp i rättssak" NJA 2019 s. 747 prövades motsvarande kvalifikationsgrund för grovt övergrepp i rättssak. Detta brott har ett minimistrafte på fängelse i två år. Högsta domstolen redovisade förarbetsuttalandena om olaga tvång samt konstaterade att när det gäller grov utpressning uttalades att med våld av allvarligt slag avses i första hand sådant våld som utgör grov misshandel, vars minimistrafte då motsvarade minimistrafte för grov utpressning dvs. ett års fängelse. Enligt Högsta domstolen är våld av allvarligt slag ett uttryck som måste kunna anpassas efter den straffbestämmelse där det förekommer och ska därför tolkas något mer restriktivt vid grovt övergrepp i rättssak, som har ett mycket strängt minimistrafte. Tillämpningen och tolkningen i underrättspraxis av rekvisitet våld av allvarligt slag, och därmed gränsdragningen mellan grovt våld mot tjänsteman och brott av normalgraden, är inte enhetlig. Det finns exempel på avgöranden där straffvärdet för misshandelsbrottet framstår som högre än sex månader utan att brottet kvalificerats som grovt, varför det behövs

vägledande uttalanden om hur rekvisitet våld av allvarligt slag ska tolkas.

29 kap. 2 § brottsbalken

• Hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 brottsbalken som innebär att straffen skärptes för hedersrelaterad brottslighet. Om motivet för brottet varit att bevara eller återupprätta heder ska det ses som en försvärande omständighet vid bedömningen av straffvärdet. Det behövs vägledande uttalanden om hur stort genomslag ett utrett hedersmotiv bör ha vid bedömningen av straffvärdet.

Hemlig dataavläsning och genomsökning på distans

• Territorialitetsprincipen och exekutiv jurisdiktion

Vägledning behövs i frågan om andra anknytningsmoment än fysisk lagringsplats kan utgöra grund för svensk jurisdiktion när det gäller hemlig dataavläsning och genomsökning på distans avseende sådan elektronisk information som är lagrad i ett annat land än Sverige eller där det är oklart var informationen är lagrad (exekutiv jurisdiktion). Ett beslut om att tillåta genomsökning på distans har överklagats till Högsta domstolen och riksåklagaren har tillstyrkt prövningstillstånd i målet. Beslut i frågan om prövningstillstånd har ännu inte meddelats. Tvångsmedlet är i det överklagade målet redan verkställt. Om Högsta domstolen inte skulle meddela prövningstillstånd med hänvisning till att domstolen inte kan pröva ett verkställt tvångsmedelsbeslut kvarstår behovet av vägledning.

Företagsbot

• Jämkning och eftergift

Den 1 januari 2020 genomfördes vissa ändringar av reglerna om företagsbot. Ändringarna innebar bl.a. att samordningen av straffpåföljd och företagsbot numera ska ske när företagsboten bestäms. En särskild bestämmelse infördes i 36 kap. 10 § första stycket 2 brottsbalken enligt vilken en företagsbot ska kunna jämkas om företagsägare döms till påföljd och den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng. Enligt bestämmelsens andra stycke kan företagsboten efterges om det är särskilt

påkallat. Vägledande uttalanden behövs om tillämpningen av bestämmelserna om jämkning och eftergift.

Skyddande av brottsling

• Tillämpningsområdets räckvidd

Enligt 17 kap. 11 § brottsbalken ska de åtgärder som vidtagits gynna en annan brottslig person. Hur långt sträcker sig straffansvaret när gärningspersonen för huvudbrottet inte är identifierad eller när den person som är misstänkt för skyddande av brottsling tidigare varit misstänkt för huvudbrottet?

Behövs tydligare eller ändrad praxis?

Ofredande

• Straffansvarets gränser

Det finns behov av praxis när det gäller ofredande genom elektronisk övervakning. Användande av spårningsutrustning vid brott i kriminella miljöer och vid brott i parrelation har ökat. Praxis ger inte någon klar ledning om var straffansvarets gränser går. Det finns därför behov av vägledande uttalanden om när brott fullbordas och kravet på gärningsmannens uppsåt.

Ofredande av barn

• Föräldrars straffria utrymme vid hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 brottsbalken avseende brott som äger rum med heder som motiv. Ett beteende som är vanligt förekommande i en hederskontext är att målsäganden förföljs, bevakas och kontrolleras av familj och släktingar. Ett sådant hänsynslöst beteende bör kunna betraktas som ofredande under förutsättning att gärningen varit ägnad att kränka målsägandens frid på ett kännbart sätt. Enligt förarbetena till de senaste ändringarna i 4 kap. 7 § brottsbalken ska bedömningen om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt göras utifrån de faktiska förhållandena i det enskilda fallet och med hänsyn till den enskilda målsäganden. Det finns behov av vägledande uttalanden när det gäller den intressekonflikt som kan uppstå mellan ett barns rätt till en personlig sfär och föräldrans ansvar enligt

föräldrabalken, inte minst med anledning av att FN:s barnkonvention blev svensk lag den 1 januari 2020.

Hets mot folkgrupp

• Straffansvarets gränser

Anmälningar om hets mot folkgrupp på sociala medier är fortsatt vanligt förekommande. Domstolarnas praxis rörande vilka meddelanden som uttrycker straffbar missaktning varierar och inte heller åklagarnas bedömningar är enhetliga. Det finns behov av vägledning när det gäller hur misstänkta gärningar förhåller sig till yttrandefrihetens gränser som dessa framgår av regeringsformen och Europakonventionen.

Narkotikabrott

• Nya narkotikapreparat

Under senare år har många nya preparat narkotikaklassats. Uttalanden från Högsta domstolen kan komma att behövas beträffande kriterierna för farlighetsbedömningen. För att det ska bli aktuellt att överklaga ett mål till Högsta domstolen krävs dock att det finns tillräckliga kunskaper om de nya preparaten och att praxis antingen brister i enhetlighet eller ligger fel.

Barnpornografibrott

• Gradindelning och straffvärde

I dagsläget spretar praxis när det gäller vilken grad av brottet som aktualiseras i förhållande till övergreppsmaterialets mängd och art samt gärningspersonens hanteringsform. Praxis är även oenhetlig när det gäller straffvärdet för grovt brott i förhållande till dessa omständigheter.

Det finns behov av vägledning när det gäller vad som krävs för att ett barnpornografibrott ska bedömas som ringa, av normalgraden eller grovt samt beträffande straffvärdebedömningen vid grovt brott.

6 kap. brottsbalken

• Våldtäkt – uppsåt i förhållande till att målsäganden inte deltagit frivilligt

Sedan lagändringen 2018 gäller att våld, hot eller utnyttjande inte längre är en nödvändig förutsättning för brottet. Grunden för bestämmelsen är att gränsen för vad som är en straffbar gärning enligt huvudstad-

gandet går vid om deltagandet i den sexuella handlingen är frivilligt eller inte. På den subjektiva sidan krävs uppsåt till att målsäganden inte deltagit frivilligt. Praxis ger ingen klar ledning om vilka omständigheter kring gärningen och eventuella uttryck för frivillighet som kan anses vara av central betydelse vid bedömningen av gärningspersonens uppsåt.

• **Utnyttjande av barn för sexuell posering – konkurrensförhållandet till övriga sexualbrott**

I fall där gärningspersonen genomför en sexuell handling med ett barn och samtidigt dokumenterar barnet kan gärningen vara straffbelagd enligt såväl bestämmelsen om utnyttjande av barn för sexuell posering som bestämmelserna om bl.a. våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn. Samma sak gäller i de fall gärningspersonen förmår ett barn att företa eller tåla en sexuell handling och händelseförloppet dokumenteras.

När det gäller konkurrensförhållandet mellan brottet utnyttjande av barn för sexuell posering och våldtäkt mot barn respektive sexuellt övergrepp mot barn har frågan bedömts på olika sätt i rättspraxis. I förarbetena till lagändringen av 6 kap. brottsbalken som föranledde vissa ändringar i lagrummet per den 1 augusti 2022 överlämnades konkurrensfrågorna till rättstillämpningen, se prop. 2021/22:231 s. 43. Det finns därför behov av vägledning avseende kriterierna för när åtal för poseringsbrott ska dömas i konkurrens med åtal för andra sexualbrott.

Barnäktenskapsbrott

• **Brott infört den 1 juli 2020**

Den 1 juli 2020 infördes ett nytt brott, barnäktenskapsbrott, i 4 kap. 4 c § tredje stycket brottsbalken. Barnäktenskapsbrott omfattar till skillnad från bestämmelsen om äktenskapstvång inte bara fall där det förekommit olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet, utan även fall där ett barn under 18 år förmås eller tillåts ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Enligt förarbetena krävs endast mycket subtila påtryckningar, exempelvis från släktingar, för att rekvisitet förmå ska anses uppfyllt. Vidare kan en vårdnadshavare som tillåter – eller genom sin garantställning underlåter att avvärja – att ett barn ingår ett äktenskap eller en äktenskapslik-

nande förbindelse träffas av bestämmelsen. Utvecklingen av praxis bör alltså följas.

Ny lagstiftning

Barnfridsbrott

• **Nytt brott**

Den 1 juli 2021 infördes det nya gradindelade brottet barnfridsbrott i 4 kap. 3 § brottsbalken. Barnfridsbrottet gör det straffbart att låta ett barn bevittna vissa uppräknade brott i 3, 4, 6 och 12 kap. brottsbalken samt straffbara försök till de angivna brotten. Bevittna innebär att barnet ska ha sett eller hört de väsentliga delarna av brottet. Brottet förutsätter att barnet är närstående eller tidigare närstående till både gärningspersonen och målsäganden i grundbrottet (det bevittnade brottet). Relationen mellan gärningspersonen och målsäganden i grundbrottet saknar betydelse. Utvecklingen av praxis bör bevakas, särskilt när det gäller frågor om brottskonkurrens och påföljd.

Uppmaning till självmord

• **Nytt brott**

Den 1 maj 2021 trädde de nya straffbestämmelserna om uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord i kraft (4 kap. 7 a § brottsbalken). Straffbestämmelserna innebär att det under vissa omständigheter är straffbart att uppmana eller att på något annat liknande sätt påverka en person att ta sitt liv. Straffet för uppmaning till självmord är fängelse i högst två år och för oaktsam uppmaning till självmord, böter eller fängelse i högst sex månader. Det finns även en ansvarsfrihetsregel för mindre allvarliga fall. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Utvisning

• **Nytt kapitel om utvisning p.g.a. brott**

Den 1 augusti 2022 upphävdes det tidigare kapitlet i utlänningslagen om utvisning p.g.a. brott, 8 a kap., och ersattes av ett nytt kapitel. Ändringarna innebar bl.a. att utvisning på grund av brottets allvar ska kunna ske vid lägre straffvärden än tidigare, att det ställs högre krav på utlänningsens etablering i det svenska samhället för att han eller hon inte ska bli utvisad, att kravet på synnerliga skäl för utvisning när utlänningsen vistats länge i Sverige tagits bort samt att förbudet mot att i vissa fall utvisa den som kom

till Sverige som ung – innan han eller hon fyllde 15 år och hade vistats här sedan minst fem år när åtal väcktes – tagits bort och ersatts med ett kvalificerat krav för utvisning. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Brott mot knivlagen

• Ändrade straffskalor och kvalifikationsgrunder för grovt brott

Den 1 juli 2022 ändrades straffskalan för uppsåtligt brott mot knivlagen av normalgraden till böter eller fängelse i högst ett år. Samtidigt infördes en rad omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott mot knivlagen är att anse som grovt. Numera döms till fängelse lägst sex månader och högst två år för grovt brott. Såväl frågan om påföljd för uppsåtligt brott mot knivlagen av normalgraden som gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott har i underrettspraxis kommit att utvecklas på ett sätt som inte är enhetligt. Det finns därför behov av vägledande uttalanden i dessa frågor.

Hedersförtryck

• Nytt brott

Den 1 juni 2022 infördes ett nytt brott, hedersförtryck, i 4 kap. 4 e § brottsbalken. I förarbetena uttalas att hur många gärningar som krävs för att en kränkning ska anses som upprepad bör bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär. Ju allvarigare gärningen är, desto färre gärningar bör det krävas. Praxis bör bevakas när det gäller frågan om hur många enskilda gärningar som krävs för att ett hedersförtryck ska föreligga.

Av förarbetena framgår att regeringen ansett att det finns goda skäl för att såväl anstiftan som medhjälp till de enskilda brotten ska kunna ingå i en dom för hedersförtryck. Eftersom 23 kap. inte finns med i brottskatalogen i 4 kap. 4 e § brottsbalken blir det emellertid ytterst en fråga för rättstillämpningen att ta ställning till om så är fallet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Djurplågeri

• Grovt brott

Den 1 juli 2022 delades brottet in i två svårhetsgrader genom att det infördes en bestämmelse om grovt djurplågeri i 16 kap. 13 § andra stycket brottsbalken. Som skäl för att döma för grovt brott ska särskilt beaktas om gärningen har inneburit ett allvarligt lidande för djuret eller djuren, har omfattat ett större antal djur eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

6 kap. brottsbalken

Den 1 augusti 2022 ändrades 6 kap. brottsbalken i en rad avseenden. Syftet med lagändringarna är att skärpa synen på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Vad gäller sexualbrott mot barn innebär lagändringarna att fler gärningar som sker på distans omfattas av bestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn. Vidare har i 6 kap. 10 § införts nya straffbestämmelser om sexuellt ofredande mot barn och grovt sexuellt ofredande mot barn.

Beträffande sexualbrott mot vuxna målsägande höjs minimistraftet för våldtäkt från två till tre års fängelse. Vidare har distansbrotten införts i bestämmelsen. I 6 kap. 10 § har införts en bestämmelse om grovt sexuellt ofredande.

• Våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn – distansbrott

I och med lagändringen tas realtidskravet för sexuella handlingar mot barn bort. Straffansvaret för våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn utvidgas till att även omfatta den som på ett otillbörligt sätt förmår barnet att företa eller tåla en sådan sexuell handling som avses i respektive straffbestämmelse.

Vad gäller rekvisitet ”förmår” framgår av propositionen att det ska finnas ett orsakssamband mellan gärningspersonens agerande och den sexuella handlingen men att redan subtila påtryckningar kan vara tillräckliga för att rekvisitet ska anses uppfyllt.

Vidare framgår att det blir en bedömning i det enskilda fallet om hur lång tid som kan passera från gärningspersonens påtryckningar till dess att den sexuella handlingen genomförs.

En förutsättning för att agerandet ska vara straffbart är att det sker på ett "otillbörligt sätt". Enligt förarbetena ges rekvisitet en vidsträckt innebörd. När det gäller distansbrott mot barn anges löften om ersättning, antydning om avslöjande och att gärningspersonen utger sig för att vara någon annan som exempel på otillbörliga ageranden.

Precis som vid våldtäkt mot vuxna målsägande är dokumentation av gärningen inte en förutsättning för straffansvar. Det kan dock vara av vikt att få vägledning om vilken betydelse dokumentation av gärningen har för brottets rubricering och påföljd.

Utvecklingen av praxis bör bevakas.

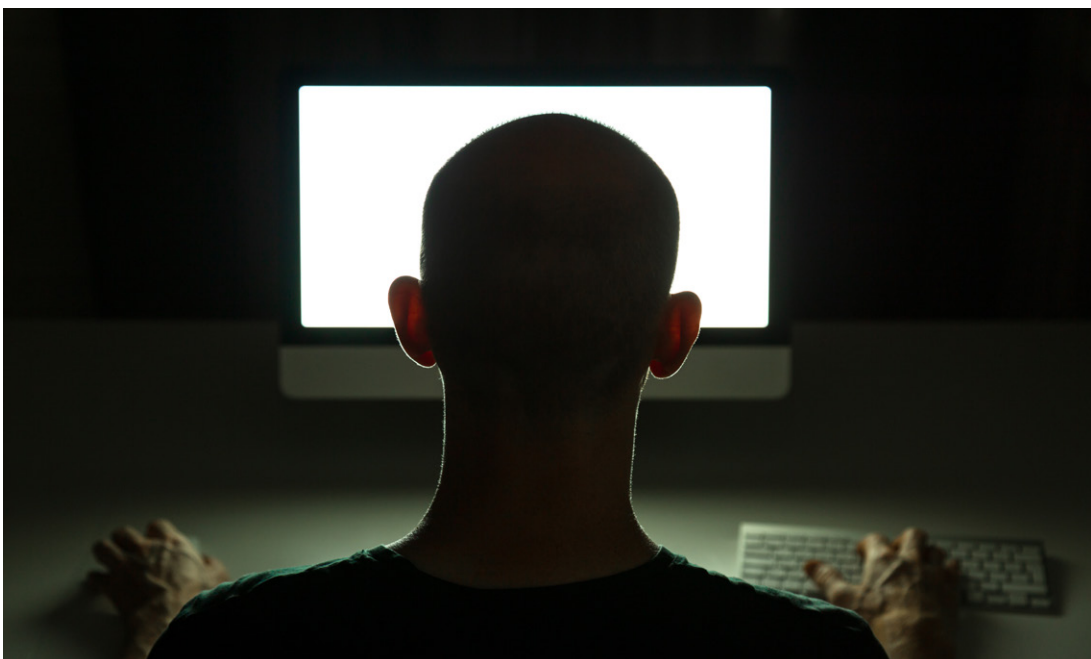
- **Grovt sexuellt ofredande – kvalifikationsgrunder för grovt brott**

Straffbestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 10 § brottsbalken är sedan den 1 augusti 2022 uppdelad i en bestämmelse som gäller brott mot barn under 15 år och en bestämmelse som gäller

övriga fall. Vidare har ett grovt brott införts och straffskalan för brott av normalgraden skärpts. Enligt propositionen kan införandet av ett grovt brott leda till att domstolarna beaktar försvårande omständigheter i ökad utsträckning och till mer nyanserade bedömningar av straffvärdet. De omständigheter som enligt vad som anges i lagtexten särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt är att flera personer har utsatt offret eller att gärningspersonen med hänsyn till offrets låga ålder eller någon annan omständighet har visat särskild hänsynslöshet. I propositionen lämnas vissa exempel på situationer där gärningspersonen ska anses ha visat särskild hänsynslöshet. En samlad bedömning ska emellertid alltid göras i det enskilda fallet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

- **Våldtäkt – gränsdragningen mellan våldtäkt och koppleri**

Enligt förarbetena kan den nya lydelsen av 6 kap. 1 § brottsbalken också aktualiseras vid fysiska möten där gärningspersonen i möte med offret utövar påtryckning och förmår offret att senare, utan närvaro av gärningspersonen, utföra eller tåla en sexuell handling med en annan person. Det innebär att även vissa gärningar som i dag utgör exempelvis koppleri kan komma att bedömas som våldtäkt. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Box 5553, 114 85 Stockholm
registrator@aklagare.se
www.aklagare.se